

Lausunto HE 146/2020 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2021

Vuoden 2021 talousarviossa on osoitettu 108,224 milj. euron määräraha momentille 31.20.55 (julkisen henkilöliikenteen palvelujen ostot ja kehittäminen). Liikenne- ja viestintävirasto vastaa tämän määrärahan kohdentamisesta ELY-keskussille (32,329 milj. euroa.) sekä suurten ja keskisuurten kaupunkiseutujen valtionavustuksen myöntämisestä (suuret 13,250 milj. euroa, keskisuuret 8,125 milj. euroa). Sen lisäksi Liikenne- ja viestintäviraston vastuulla on joukkoliikenteen valtakunnallisten kehittämishankkeiden (0,750 milj. euroa) ja liikumisen ohjauksen (0,600 milj. euroa) rahoitus sekä lentoliikenteen ostot (1,0 milj. euroa).

Vuoden 2020 talousarvioon verrattuna momentilta on poistunut merenkurkun liikenteen ostot, 0,250 miljoonaa euroa.

Joukkoliikenne; koronaepidemian vaikutukset joukkoliikenteen järjestämiseen, toiminnan näkymät ja rahoitus ensi vuodelle

Liikenne- ja viestintävirasto myöntää julkisen henkilöliikenteen valtionavustukset suurille kaupunkiseuduille (Helsingin seudun liikenne – kuntayhtymä, Tampere, Turku ja Oulu) ja keskisuurten kaupunkiseuduille (10 kaupunkiseutua). Lisäksi Liikenne- ja viestintävirasto kohdentaa ELY-keskusten joukkoliikennemäärärahat. Valtionavustukset käytetään EU:n palvelusopimusasetuksen mukaisiin liikennehankintoihin ja joukkoliikenteen kehittämiseen lain liikenteen palveluista 173-174§ ja valtioneuvoston asetus liikenteen palvelujen valtionavustuksista (509/2018) mukaisesti.

Kaupunkiseudut vastaavat itse valtaosasta joukkoliikenteen kustannuksista. Valtionavustuksen osuus normaalitilanteessa suurilla kaupunkiseuduilla on noin 3 - 10 prosenttia ja keskisuurilla kaupunkiseuduilla noin 20 prosenttia liikenteen hankinnan nettokustannuksista. Kaupunkiseutujen joukkoliikenteen rahoitus koostuu valtionavustuksen lisäksi kuntaosuuksista ja matkustajien lipputulosta. Alueelliseen ja paikalliseen liikenteeseen kohdennettava määräraha kattaa kokonaisuudessaan ELY-keskusten joukkoliikennerahoituksen.

Koronatilanne on vaikuttanut suuresti joukkoliikenteen kysyntään vuoden 2020 aikana. Koko vuoden osalta matkustajamäärä jää toimivaltaisten viranomaisten hankkimassa liikenteessä arviolta 30-40 prosenttia normaalitilannetta alemmaksi, mikä tarkoittaa lipputulossa noin 190 miljoonan euron menetyksiä. Kaupunkiviranomaisten liikenteessä lipputuloriski on pääsääntöisesti liikenteen tilaajalla. ELY-keskuksilla on yleisemmin käytössä käyttöoikeussopimukset, joissa liikenteen lipputuloriskistä vastaa liikennöitsijä. Lisäksi ELY-keskusten rahoitustilannetta heikentää täysin lipputulolla toimivan markkinaehtoisen liikenteen heikentynyt tilanne. Liiketaloudellisista syistä lakannut markkinaehtoinen liikenne on vaatinut lisähankintoja ELY-keskuksilta, jotta peruspalvelutasoinen asiointi-, työmatka- ja koululaisliikenne saadaan kaupunkien välillä säilytettävä.

Merkittävästi madaltuneesta matkustajamäärästä huolimatta viranomaisten hankkiman joukkoliikenteen palvelutaso ei ole vähentynyt samassa suhteesta. Tarjonta on ollut lähes normaalilla tasolla, noin 90-95 prosenttia normaalista. Liikennettä supistettiin keväällä 2020 esimerkiksi koululaisia palvelevista vuoroista koulujen ollessa kiinni ja kaupunkiseuduilla siirtymällä aiemmin kesäaikaiseen liikenteeseen.

Valtion neljännen lisätalousarviolla kohdennettiin 76 miljoonaa euroa suurille kaupunkiseuduille, 9 miljoonaa euroa keskisuurille kaupunkiseuduille sekä 15 miljoonaa euroa ELY-keskuksille. Suurten ja keskisuurten kaupunkiseutujen osalta lisärahoituksella pystyttiin korvaamaan noin 47 prosenttia vuoden 2020 lipputulomenetyksistä. ELY-keskusten osalta liikennöitsijöiden lipputulomenetyksiä on pystytty osin korvaamaan EU:n myöntämällä koronatilanteeseen liittyvällä poikkeusmenettelyllä. Lisäksi ELY-keskusten osalta on tehty lakanneita markkinaehtoisia liikenteitä korvaavia hankintoja.

Lisäksi valmisteilla oleva 7. lisätalousarvioesitys sisältää 100 miljoonaa euron lisätuen toimivaltaisten viranomaisten joukkoliikenteeseen. Tällä lisätalousarvioesityksellä pystyttäisiin korvaamaan suurempi osuus vuoden 2020 lipputulomenetyksistä tai tukemaan vuoden 2021 tilannetta.

Vuoden 2021 talousarvio on samalla tasolla kuin vuonna 2020. Vuoden 2021 joukkoliikenteen rahoitustilanne näyttää erittäin haastavalta. Koronaan liittyvä akuutti taloustilanne tulee huomioida erillisissä lisätalousarvioissa.

Koronan vaikutuksia matkustajamääriin vuodelle 2021 on haastava arvioida, mutta Liikenne- ja viestintäviraston skenaarion mukaan 30 prosentin matkustajamäärä vähenemä tarkoittaisi noin 165 miljoonan euron lipputulomenetyksiä. Markkinaehtoinen liikenne on haastavassa tilanteessa ja on todennäköistä, että ELY-keskukset joutuvat tekemään lisää korvaavia hankintoja lakkautuvan liikenteen tilalle. Joillain alueilla kaupunkien välinen pitkämatkainen joukkoliikennetarjonta voi olla riippuvainen matkailua palvelevasta markkinaehtoisesta liikenteestä.

Joukkoliikenne on vuonna 2021 poikkeuksellisten haasteiden edessä ja on todennäköistä, että monien alueiden positiivinen kehitys esimerkiksi matkustajamäärien suhteen katkeaa. Toimivaltaiset viranomaiset joutuvat kuntaosuuksien korottamisen lisäksi hyvin luultavasti leikkaamaan joukkoliikenteen tarjontaa ja/tai nostamaan lippujen hintoja.

Liikenne- ja viestintäviraston näkemyksen mukaan koronatilanne tulee huomioida vuoden 2021 aikana lisätalousarvioissa. Lisätalousarvioissa tulee alentaa myös ELY-keskusten bruttomallilla järjestettävän liikenteen lipputuloja, jotka on budjetoitu myös tuloarviona momentille 12.31.10. Joukkoliikenteen toimivaltaisille viranomaisille myönnettävä rahoitus tukee myös haastavassa tilanteessa olevia liikennöitsijöitä, sillä valtaosa rahoituksesta käytetään liikenteen ostoihin. Lisäksi ELY-keskukset voivat poikkeustilanteessa vastata osasta käyttöoikeussopimuksien liikennöitsijöiden lipputulomenetyksistä.

Markkinaehtoisen liikenteen ohella etenkin tilausliikenteen tilanne on erittäin huono. Valtion talousarvion momentti 31.20.55 julkisen henkilöliikenteen palveluiden ostot ja kehittäminen ei sovellu suoriin yritystukiin. Näille liikennöitsijöille tulee olla muita tukimuotoja, kuten Valtiokonttorin yleinen kustannustuki.